

הקטלוג והדיאלוג בשירי המשחק של דתיה בן-דור לילדים

יצירתה של דתיה בן-דור מלווה את הפעילות בגן ובכיתות היסוד בבית-הספר מזה שני עשורים. בעשור הראשון לכתיבתה אפשר היה אולי לייחס את הפופולאריות הרבה של סיפוריה ושל שירי המשחק שלה לחשיפתם בתוכנית הטלוויזיה "קשקשתא" ובתכנית "פרפר נחמד", שגם זוהתה איתה אישית. היום, כשהילדים שגדלו על "פרפר נחמד" היו להורים, כבר אפשר כבר לומר ששירי המשחק¹ של דתיה בן-דור נכנסו לקאנון של שירי הילדים בישראל.

רבים מן האמצעים האמנותיים המאפיינים את ה"סיפור העממי"² מאפיינים גם את שיריה וסיפוריה של דתיה בן-דור. אך המאפיין העממי הבולט ביותר ביצירתה הוא השיתוף ההדוק עם קהל נוכח ומגיב. אפשר ממש לחוש בשיריה לגיל הרך את נוכחותם הפיזית של ילדים מול עיניה. היא פונה אליהם באופן ישיר, מזמינה אותם לשתף פעולה, לשחק איתה, להדהד אותה, לצחוק איתה ולהשתולל איתה. תבנית הדיאלוג, הבנוי כשאלה –תשובה או כשאלה – תגובה, המאפיינת את מרבית שיריה, היא זו שיוצרת את הקשר עם קהל נוכח. גם ביצירותיה המכוונות לגיל בוגר יותר היא משתמשת בתבנית הדיאלוג, אך בהן מתקיים דו-שיח בין שתי דמויות ביצירה עצמה.

מטבע הדברים, כתיבתה של דתיה בן-דור שנכתבה במקור לתוכניות טלוויזיה לגיל הרך, נועדה להקנות או לשנן מידע באמצעות שיר, סיפור, משחק ומוסיקה. מאמר זה יתמקד רק במאפיין ספרותי אחד השולט ביצירתה והוא התבנית הקטלוגית. יצירתה של דתיה בן-דור תשמש במאמר זה גם כדגם המייצג את השימוש ביצירות ספרות במבנה קטלוגי (שהמכנה המשותף שלהן לקוח מתחומי הידע וההתנהגות³) במסגרות חינוכיות.

טקסט בתבנית ה"רשימה" (או ה"קטלוג") הוא טקסט הבנוי כאוסף של פריטים (או בכינויים המתמטי - איברים), ההופכים לקבוצה בעזרת יסוד מלכד (לפחות אחד). המאפיין המרכזי של טקסט בתבנית של "רשימה" הוא שאין יחסים לוגיים בין הפריטים (סיבה/תוצאה, מוקדם/מאוחר, בעיה/פתרון) והתהליך שלה הוא עוקב ואסוציאטיבי (בניגוד לתהליך מעגלי של פתרון בעיות). כל החלקים בטקסט מתחברים זה לזה על ידי ו' החיבור – גלוי או נסתר – (ולא באמצעות מילות קישור המצביעות על לוגיקה של יחסים) ומתלכדים באמצעות מכנה משותף. לדוגמה:

"אילו הייתי פרפר קטן הייתי כל בקר עף אל הגן ... אילו הייתי צב קטן הייתי כל בקר זוחל אל הגן ... אילו הייתי דג קטן הייתי כל בקר שוחה אל הגן וכו'".⁴

¹ על שירי משחק ראה, ברוך, מירי. מה מתחיל במה ועיגול מה הוא יכול? שירי משחק, סוגיות וסוגים בשירת הילדים, אוניברסיטה משודרת, משרד הבטחון ההוצאה לאור, 1985, פרק ו'.
² ה"סיפור העממי" - כמו הסיפור לגיל הרך - פונה לנמענים שאינם קוראים, ועל כן הוא משופע בסממנים אורליים שתפקידם ליצור מתח וקשב ולשמש כאמצעי זיכרון.
³ זאת בהבדל משירים במבנה קטלוגי שהמכנה המשותף שלהם מבטא את עולמו הפנימי של היחיד.
⁴ דתיה בן-דור, אילו הייתי קשקשתא שירי משחק כתר לי, 1978.

הקטלוג, כתבנית טקסטואלית הוא התבנית המינימלית ביותר (מבחינת התנאים הנדרשים כדי שתתקיים) והבסיסית ביותר (מבחינת היחסים הלוגיים בין החלקים המרכיבים אותה). **והקבצה היא אחת מפעולות היסוד בהמשגתנו את המציאות. באמצעות רשימות אנו מגדירים תופעות ובונים מושגים.**

"המכנה המשותף של הרשימה יכול להופיע בשיר במפורש (כגלוי) באמצעות יחידה בטקסט. יחידה זו יכולה להופיע בטקסט פעם אחת (כותרת) או פעמים אחדות (אנאפורה, פזמון חוזר) ויכולה גם להשתמע (נתונה לקורא שישחזר אותה מתוך השיר). כל אלה צורות התגלות שונות של אותו עניין עצמו, צורות שיש להן השפעה על האפקט האסתטי והריטורי של השיר אך לא על מבנה המשמעות הבסיסי שלו."⁵

רשימה יכולה להיות מורכבת גם מיחידות שלמות של ידע, כשכל יחידה היא בו-זמנית גם מבע בפני עצמו (אשר יש בתוכו קשר לוגי אחד) וגם פריט ברשימה. יש להבחין בין המבנה הפתוח הבסיסי של הקטלוג לבין המבנה הקשיח הנובע מהתבנית הצורנית שלו: חרוז ומשקל, מבנה של פזמון חוזר או עקרון סדרתי כלשהו. לדוגמה השיר "מי יכול?".⁶ יחידה זו חוזרת על עצמה עם שינוי של הוראות הפעולה.

מי יכול לשים יד על הראש?
אני יכול לשים יד על הראש.
כך, כך – יד על הראש.
כך, כך – יד על הראש.

מי יכול לשים זרת על האף? [...]

מי יכול לשים מרפק על מרפק? [...]

בשיר "מי יכול?" כל בית מייצג מבע אחד שלם שיש בו פעולה אחת. מבע זה מעוצב כסכמה של: שאלה – תשובה – הדגמה. כל הבתים יחד מייצגים רשימה, שהמכנה המשותף שלה הוא: "תרגילי התעמלות". ניתן להמשיך את הרשימה השירית על-ידי הוספת פריטים חדשים לרשימה, בתנאי שהם יהיו בהתאם למכנה המשותף. התבנית הצורנית הפשוטה של הבית הראשון מאפשרת גם חזרה על המבנה הבסיסי של הבית. דתיה בן דור עצמה הוסיפה עוד שני בתים לשיר זה בספר "מי שטוב לו ושמח כף ימחא". ילדים נוטים באופן אינטואיטיבי להמשיך את המקצב והמבנה של הבית המעוצב, כשהם נדרשים להוסיף פריט חדש לרשימת התרגילים. בכיתות גבוהות יותר, לכשיידרשו הילדים "להמשיך את הרשימה" בכתב כשהטקסט מונח לפניהם, הם יעשו זאת באופן מודע.

את מתכונת הרשימה הפתוחה של הוראות פעולה, אנו מוצאים גם בשיר המתורגם "מי שטוב לו ושמח":

5. ערפלי בועז, מבנה ומשמעות בשירת יהודה עמיחי: אוניברסיטת תל-אביב, עמ' 23, 1977.
6. שירים שובבים, הקיבוץ המאוחד, 1980, עמ' 42.

מי שטוב לו ושמח – כף ימחא!
מי שטוב לו ושמח – כף ימחא!
מי שטוב לו ושמח,
שטוב לו ושמח,
שטוב לו ושמח כף ימחא!

מי שטוב לו ושמח – שירקע! [...]

שטוב לו ושמח – שיצחק! [...]

שטוב לו ושמח – שיקרא הי הופ!

וכן גם בשיר "שתי חברות טובות":

שתי חברות טובות בונות מגדל ביחד [...]

שתי חברות טובות שוחות בים ביחד [...]

השילוב של נושא חברתי (חברות טובות - ביחד), עם רשימת פעולות יום יומיות, מזמין שימוש בתבנית החוזרת גם בהקשרים רלוונטיים המתרחשים בן. לדוגמה: כשאנו רואים שני ילדים פועלים יחד, מתאים לגשת אליהם ולשיר להם את הבית כשהוא מותאם לפעולה העכשווית (הדגש הוא על "פועלים ביחד"). בדרך זו אנו יוצרים קשר בין הפזמון ומה שהוא מייצג ובין חיי היום יום. גם השיר "שקט בבקשה", מתאים לפעילות מסוג זה:

אם אבא או אם אמא שומעים חדשות
(זה חשוב להם מאוד לשמוע חדשות)
ופתאום נכנס כלבלב
נובח – הב הב הב!
אז תגידו לו.
מה תגידו לו?
תגידו
ש ש ש
שקט בבקשה.

אם הגנת הטובה מספרת סיפור [...]

אם השכנים רוצים לנוח אחר הצהריים {...} וכו'

אפשר כמובן להמשיך את הרשימה בהתאם למכנה המשותף המייצג מצבים שבהם צריך להיות שקט ובעזרת תבנית השאלה "אם... ופתאום", אך גם אפשר להסתפק בפזמון החוזר: "ש ש ש, שקט בבקשה", בהקשרים רלוונטיים. כמובן שהשימוש בבית אחד או בשורה מתוך שיר יכול להיעשות רק לאחר שהילד מכיר את השיר כולו ורצוי אף שיראה את הספר שממנו לקוח השיר. בדרך זו אנו בונים קונוטציות ואסוציאציות ספרותיות⁷. השימוש בקטע מטקסט מולחן או מחורז בהקשרים רלוונטיים הוא התשתית לבניית עולם תרבותי משותף.

⁷ . בשל אי ידיעת הקריאה והכתיבה הופכת התקשורת עם טקסט כתוב אצל ילדים בגיל הרך לתקשורת שאינה דמומה ואינה יחידנית (הילד אינו מתייחד עם הטקסט בעצמו), אלא לתקשורת מדוברת, שבה המבוגר קורא בקול לילד. אך הילדים מגלים כבר בגיל רך מאוד (גם אלה שאינם יודעים לדבר) את התופעה הקשורה לכתב - שאפשר לשמוע **שוב את אותו הדבר** אם קוראים בספר. פעמים רבות הם דורשים מאתנו את הספר שהם רוצים בעזרת סימנים המעידים על מודעותם לתכנים המצויים בו. באמצעות התנסות חוזרת עם ספרים לומד הילד שבספר "ארז" מידע שניתן לשלוף אותו בכל עת ושיש לו צורה קבועה.

השאלה היא אבן יסוד בכל תהליך של הוראה ולמידה, והיא גם אחד האמצעים הבולטים ביצירתה של דתיה בן-דור. באמצעות שיטות שונות של הקבצה, ובעזרת מילות השאלה "מה", "מי", "אם" "איך" וכו', היא ממקדת את תשומת-לב הילדים למושגי יסוד במציאות ובלשון.

יצירתה של דתיה בן דור לגיל הרך מתמקדת בשיים הפעולות, החפצים והתופעות, שהוא השלב הבסיסי ביותר בהתפתחות השפה והחשיבה. על ידי מיון החומרים לקבוצות התייחסות, היא טומנת את הזרעים למעבר לשלב של הפקת המשמעויות ממיון זה. ניקח לדוגמה את השיר "איך אומר הכלב?"⁸. לשאלות הנשאלות בשיר יש תשובה אחת קלה ופשוטה, אך מאחורי רשימת התשובות הגלויה מסתתרת עובדה נוספת, אשר צריך ל"עלות קומה" כדי לגלות אותה.

איך אומר הכלב: "אני רעב?"
איך אומר את זה הכלב?
"הב! הב!" הוא נובח,
"הב! הב!" הוא נובח,
ככה הוא אומר: "אני רעב".

איך אומר הכלב: "אני חשוב?"
[...]

איך אומר הכלב: "אני עצוב?" וכו'

עובדת היסוד הגלויה בשיר היא שכאשר הכלב רוצה דבר מה, הוא רק נובח הב הב. הוספת בתים לשיר, עם אותו מכנה משותף, היא כמובן בלתי משמעותית, כי כל פריט נוסף הוא עוד מאותו דבר אשר אינו תורם לעובדה הבסיסית משמעות חדשה. לעומת זאת ניתן להשתמש במבנה של הבית החוזר עם בעלי חיים אחרים (כמו: איך אומר חתול... איך אומר סוס...). בפעולה זו אנו מצויים עדיין ברמת העובדות, אך היא מובילה אותנו לשאלה: "ואיך אומר ילד: ...?", המעלה את הפעילות לקומה נוספת ולמסקנה שבעלי-החיים משתמשים בצורה קולית אחת כדי לבקש משהו, ואילו לאדם יש שפת דיבור.

במהלך שנות הלימודים הראשונות בגן רוכש הילד דפוסים ראשונים של דרכי הפקת מידע ומסירתו. בגיל זה מוכשרת הקרקע לפיתוח מודעות עצמית ותקשורת בין-אישית ונרכשות האסטרטגיות אשר הילד ישתמש בהן בעתיד בעת קריאה וכתובה. אי לזאת, מוקדשים מאמצים רבים לפיתוח שיטות הוראה שמטרתן לטפח הפקה יעילה של משמעויות, לתרגל הליכים, העלאת השערות והסקת מסקנות. ככל שאנו עולים בגיל נעשים שירי המשחק של דתיה בן דור מאתגרים יותר, והשאלות מתייחסות לא רק לתופעות עצמן, אלא גם להשוואה ולסיווג ברמה גבוהה יותר.

כפי שכבר נזכר, המכנה המשותף הוא זה שבונה את הרשימה. בדרך כלל, כשהמבע (הבית) החוזר בנוי משאלה אחת והרבה תשובות, המכנה המשותף ימצא בשאלה וכשהמבע בנוי מתשובה אחת והרבה שאלות, בדרך-כלל התשובה היא זו שבונה את המסגרת המלכדת את הרשימה.

⁸. מי שטוב לו ושמה כף ימחא מודן, 1996, עמ' 18.

העיצוב האמנותי של השיר וטיב הנושא המלכד את הרשימה הם שני יסודות בסיסיים הקובעים את גיל הנמענים וכן את האפשרות להמשיך את הרשימה בצמידות לעיצוב האמנותי. נתבונן לדוגמה בשיר: "מה בסך הכל"⁹?

מה, מה, מה בסך הכל מה, מה, מה בסך הכל
צריכים המכנסים בשביל לא ליפול? צריכות

לולאה אחת שרוך אחד (שרוך אחד)
וגם כפתור ועוד אחד (ועוד אחד)
ורוכסן אחד וחור מול חור (וחור מול חור)
שאפשר לפתוח וגם לסגור. ושתי ידיים שיודעות לקשור
ואם זה לא עוזר זה לא נורא אבל בקיץ החיים הרבה יותר קלים
תמיד אפשר למצוא בבית חגורה. כי אם כבר נועלים
נועלים רק סנדלים

התבנית החוזרת בשיר היא של שאלה אחת - "מה צריך ... בשביל לא ליפול" - וכמה תשובות. שלא כמו בשירי המשחק "מי יכול" ו"מי שטוב לו", בעיצוב התשובות אין אחידות במבנה ובגודל והחרוז מצוי בפריטים הבונים את רשימת התשובות. בהבדל משירי הפעולה, שבהם השיר עצמו הוא הרשימה הבסיסית שעליה אנו מוסיפים את הפריטים החדשים, את השירים העוסקים בהקניית ידע כדאי להתחיל בפעילות מקדימה. תחילה ניתן לילדים לענות על השאלות הנשאלות בשיר באופן חופשי. בשלב השני נלמד את השיר ולבסוף נמשיך את רשימת השאלות, בהתאם למכנה המשותף (לדוגמה: מה צריכה תמונה כדי לא ליפול?). העיצוב האמנותי בשיר זה מורכב יותר, ולכן הפעילות תהיה ללא צמידות לחרוז למשקל ולמבנה של הבית.

היסוד המארגן את הרשימה - הוא הנושא הכולל. ואולם הארגון הפנימי של הפרטים יכול לכלול תת-נושאים המשועבדים לנושא המרכזי. ככל שהנושא הכללי מתחלק לקבוצות התייחסות משניות, כך תגדל כמות האינפורמציה שניתן יהיה להכיל ולקלוט תחת הנושא הכולל¹⁰. כמו בשיר "עיגול מה הוא יכול?"¹¹ הרשימה בשיר מתבססת על מיון מוקדם של דברים עגולים, על פי קריטריון מבני (עגול) והיא מחולקת לקבוצות-משנה על-פי קריטריון פונקציונאלי (מה הוא יכול להיות?). כל אחד מהפריטים ברשימה המשנית (טעים, שמח, שום דבר) מתרחב למבע שלם שיש בו קשר לוגי (הוא יכול... אם הוא...). העומד בפני עצמו:

עיגול, מה הוא יכול?

עגול יכול להיות טעים
אם הוא עוגיה, או ביגלה טרי אם הוא מעגל בחתונה או יום הולדת
או סוכריה בלי מקל או עם – ואם הוא מקפץ קדימה ואחורה
אז הוא טעים. בקצב ההורה

עיגול יכול להיות שמח?
– אז הוא שמח.

עיגול יכול להיות שום דבר?
– אם הוא במקרה אפס
אז כן.

9. מי שטוב לו ושמח כף ימחא מודן, 1996, עמ' 18.
10. על נושא זה, ראה, עבודת הדיסרטציה של ערפלי בועז, מבנה ומשמעות בשירת יהודה עמיחי, אוניברסיטת תל-אביב, 1977.
11. שירים שובבים, הקיבוץ המאוחד, 1980, עמ' 33.

ההומור בשיר זה הוא תוצר של הבחירה בקטגוריות לא שגרתיות למיון של חפצים עגולים. השוּבבות והמבט הלא-שגרתי על התופעות הם אלה שהופכים את המבנה הסכמתי של תבנית הקטלוג בשיריה של דתיה לחד-פעמיים ומפתיעים.

יצירתה של דתיה בן דור, כאמור, משופעת במבנים שיסודם היצירה העממית, אחד מהם הוא הרשימה הצבירה המאפיינת לדוגמה את השירים "מתנות בהזדמנות"¹², "שי מן הפרדס"¹³ ו"ארץ ישראל שלי"¹⁴ אבל לכל אחת מהיצירות יש מאפיינים קטלוגיים שונים:

מתנות בהזדמנות

- לקחתי אגורה, הלכתי לחנות, [...]
- קניתי לכלכם חתול בהזדמנות. קניתי לכלכם טלפון בהזדמנות מה תגידו לחתול? מה תאמרו לטלפון?
- מיאו, מיאו, מיאו, - פרר
- ומה תגידו לי? - מה תגידו לחתול?
- תודה, תודה! - מיאו, מיאו, מיאו,
- דה, דה-דה-דה, דה-דה! וכי'

בשיר "מתנות בהזדמנות" יש צבירות וקביעות. הצבירות נעשית בעקבות השאלה מה תגידו ל...? והקביעות היא בפזמון החוזר (מה תגידו לי: ...) היסוד הצובר בשיר זה הוא מקרי והוא מתלכד לרשימה רק מן העובדה שהדובר בשיר קנה את הפריטים הללו. לעומת זאת הבית החוזר מלמד נורמה חברתית (כמו בשיר: "שקט בבקשה"?) אשר יש לשנן אותה. החזרה והצבירות משמשים במקרה זה **כאביזר זיכרון** שבא להדגיש את הפזמון הנושא את הנורמה החברתית, ואפשר להשתמש בו בהקשרים רלוונטיים.

צבירות שיש לה מטרה שונה מצויה בשיר "שי מן הפרדס". כאן הצבירות בונה את **ההגדרה** של המושג "פרי הדר":

מי רוצה תפוח זהב?
אני!
מי רוצה תפוח זהב?
אני!

שיבוא אלי
ואתן לו שי
תפוזים מן הפרדס שלי,
תפוזים מן הפרדס.

מי רוצה אשכולית צהובה?
[...]
מי רוצה קלמנטינה מתוקה?
[...]
מי רוצה לימון חמוץ?
[...]

12 . מי שטוב לו ושמח כף ימחא, מודן, 1996, עמ' 22.
13 . שירים שובבים, הקיבוץ המאוחד, 1980, עמ' 64.
14 . שם עמ' 6.

הצבירות יכולה לתפקד גם כאביזר זיכרון, גם כמקדמת עלילה וגם כבונה רשימת מאפיינים המגדירה מושג. בשיר "שי מן הפרדס שלי", לדוגמה, אנו לומדים שב"פרדס" גדלים תפוז, אשכולית ולימון. לרשימה זו אפשר להוסיף מנדריה, פומלה ועוד. אך כשנגמור למנות את כל הפירות הגדלים בפרדס הרשימה תיסגר לכדי הגדרה מלאה דהיינו, פרדס זה מקום שבו צומח פרי הדר.¹⁵

יצירתה של דתיה בן דור מייצגת שיטות הוראה המגרות לחשיבה פעילה ולא קונוונציונאלית, ואין זה מקרה ששיריה המלווים את הנושאים הנלמדים-בבית הספר הפכו לחלק בלתי נפרד מספרי הלימוד.

כאלה הם למשל השירים "שיר לחודש תשרי"¹⁶ ו"חג שמח לחנוכה"¹⁷. שירים אלה בנויים במתכונת רשימה שמגדירה תופעה או מושג. בשני השירים יש מיון כללי ראשי ומיון משני על פי קטגוריות נוספות. את מאפייניו של חודש תשרי היא ממיינת על פי: א. מאפיינים הקשורים בחגים; ב. מאפיינים הקשורים בתופעות הטבע; ג. מאפיינים הקשורים בשנה החדשה. השיר "חג שמח (לחנוכה)" מתחלק לשתי קבוצות, האחת מייצגת את תופעות הטבע והשניה את מנהגי החג.

שיר לחודש תשרי

בין הקיץ לסתו – בין הקיץ לסתו - בין הקיץ לסתו -
חודש תשרי חודש תשרי חודש תשרי
עם כל שנאהב עם כל שנאהב עם כל שנאהב
בחודש תשרי. בחודש תשרי. בחודש תשרי.
תפוח בדבש חצב של תשרי ברכות של תשרי,
ותפוח על דגל שרב של תשרי סליחות של תשרי,
ובגד חדש לחגים. ויורה שמרטיב את הסכך. ובלחש עולה בקשה.
כי ידוע הרי כי ידוע הרי כי ידוע הרי
שחודש תשרי שחודש תשרי שבחודש תשרי
זהו חודש מאוד חגיגי. זהו חודש מאוד הפכפך. מתחילה לי שנה חדשה.

חג שמח (לחנוכה)

אם פתאום לצד הדרך אם ציירתי במחברת אם נרות דולקים הערב
צצו פטריות מיליון; כד קטן וסביבון; בחלון בית ישראל;
אם קשטו לי את הירק אם אמי היום אומרת: אם בבית מזמרת
כלנית וגם סביון; "שיר לי שיר על לביבות"; מקהלה: "מי ימלל";
אם יודעים לפי הריח אם בצק מתוק טופח, אם אמן אני שומע;
גם למצוא נרקיס פורח אם השמן כבר רותח, אם ארצי רוותה גשמייה
זה סימן (זה סימן) פזמון פזמון
שיהיה לי (יהיה לי) חג שמח.
אז חג שמח גם לכם
חג שמח לכלכם
ושהחג הזה יהיה הכי שמח,
חג שמח גם לכם
חג שמח לכלכם
ושבחג הזה נודה ונשבח.

שני השירים מייצגים, למעשה, את אחת השיטות הדידקטיות הנפוצות היום בבתי-הספר בעת פתיחה של נושא חדש. פעילות זו מתחילה באסוציאציות חופשיות המתייחסות לנושא, המשכה בחלוקה לקבוצות-משנה על פי קטגוריות שנבחרו. השירים, "חודש תשרי" ו"חג שמח" יכולים

¹⁵ . בין שיריה של דתיה בן דור לא מצאתי רשימה שהיא סובייקטיבית, דהיינו, זו שמגדירה את עולמו הפנימי של היחיד (כמו, אני אוהב, אני שונא, נעים לי ולא נעים וכיו"ב) המצויים בשפע בשיריו של יהונתן גפן, חגית בנימין, שלומית כהן אסיף ויהודה אטלס.
¹⁶ . שירים שובבים, הקיבוץ המאוחד, 1980 עמ' 60.

לתפקד כסכום מצוין לתהליך מסוג זה. נשווה את רשימת הפריטים שלנו עם אלה המופיעים בשיר, נשווה את המיון הפנימי – מה דומה ומה שונה - ולבסוף ננסה לענות על השאלה: מה הופך את הרשימה של דתיה בן דור ל"שיר" (בהבדל מרשימת המאפיינים שלנו).
להתנסות עם עקרונות העומדים בבסיס השפה הכתובה והמודעות לתבניות שונות של עיצוב אמנותי יש השפעה רבה גם על הפקת מידע מטקסטים כתובים, וכמו כן כאשר הילדים ירצו לבטא את עצמם הם יתורו אחר ידע אישי הניזון מהתנסויות אלה.¹⁸

מרבית סיפוריה של דתיה בן דור נועדו גם הם להקנות מידע¹⁹, וכמו שיריה הם מקנים עקרונות לוגיים ומושגי יסוד. לכל הסיפורים יש מסגרת של בעיה ופתרונה, כשהבעיות מייצגות בדרך כלל חוסר ידע, בעיה טכנית או השגת מטרה פונקציונאלית. בסיפורים אלה ניתן בקלות לקלף את המעטפת הסיפורית ולגלות את המבנה הקטלוגי הבסיסי של הסיפור. הסיפור "יום הולדת פרחוני"²⁰ שהוא שיר סיפורי צביר²¹, לדוגמא, בנוי כרשימה של חידות ופתרון: מה שמות הפרחים ומה שמות כל אחד מהילדים שלהם מתאים הפרח הספציפי. העלילה בסיפור מתקדמת רק בעזרת הצבירות של הפרחים והילדים והמסגרת ה"כאילו" סיפורית משמשת כאן כאמצעי דידקטי.

את המסגרת הסיפורית בסיפור "גברת קרש ומר מערוך"²², מוביל החיפוש אחר שותף **פנוי** למטרת טיול בארץ ישראל. תוך כדי מיון **רשימת המוזמנים** אנו לומדים איזה כלי שייך (אינו פנוי) ואיזה כלי אינו שייך (פנוי) לתהליך עשיית הלבבות. את הסיפור "הבגדים של גברת שיר"²³ מובילה הדילמה של "איך לי מה ללבוש". הפתרון נמצא על ידי יצירת רשימת אפשרויות לשילוב צבעים. ברמה הגלויה אנו לומדים בעזרת הסיפור איך אפשר משלושה צבעים בלבד: צהוב, אדום וכחול, להגיע לגיוון של תשע תלבושות. וברמה הלא-מודעת משנן הילד, בעזרת סיפור המסגרת, את שמות ימי השבוע.

המיון על פי צבע, צורה ותפקוד שכיח מאוד ביצירתה של דתיה בן דור לקטנים, והיא יוצרת מסגרות סיפוריות מגוונות ומצחיקות כדי ללמד זאת. כאלה הם הסיפורים "מעשה במלך אחד והרבה צבעים"²⁴, "מי יוכל למרק?"²⁵, "המעיל החום של סבא נחום"²⁶, הסיפורים על תיקי ובוצ'²⁷ ו"אשה עגולה, איש מרובע"²⁸, אך היריעה הקצרה אינה מאפשרת את הרחבת הדיון בהם.

¹⁷ . שם עמ' 68.

¹⁸ . אחת הדוגמאות היפות ביותר ביצירתה של דתיה בן-דור, המייצגת שילוב של רשימה, דיאלוג פנימי,

הומור של סיטואציה והומור לשוני הוא השיר: "איך זה להיות עץ? (לט"ו בשבט)". (שם עמ' 72). על שיר זה

ראה: אלמוג, כמו העץ גם האדם צמא, **ספרות ילדים ונוער**, חוברת ב' (106), דצמבר 2000.

¹⁹ . על הסיפור שנועד להקנות מידע ראה, אלמוג, ברוך, **ז'אנרים בסיפורת לילדים**, מכון מופ"ת מחקר ופיתוח תכניות בהכשרת עובדי הוראה, 1996, עמ' 34.

²⁰ . **סיפורים לפרפר נחמד**, המרכז לטלוויזיה לימודית, עמ' 5, 1984.

²¹ . מבנה השיר הסיפורי הצובר הנו אחד הדגמים השכיחים ביותר בספרות לגיל הרך, על נושא זה, ראה,

ברוך, **סוגיות וסוגים**, משרד הביטחון והוצאה לאור, 1985.

²² . **סיפורים לפרפר נחמד**, המרכז לטלוויזיה לימודית, עמ' 13, 1984.

²³ . שם, עמ' 19.

²⁴ . שם, עמ' 31.

²⁵ . שם, עמ' 61.

²⁶ . שם עמ' 67.

²⁷ . עם עובד, 1987.

²⁸ . מודן, הוצאה לאור, ללא תאריך.